

Van de bovenste boekenplank

Wie als arbeidsmarktonderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en buitenlandse working papers doorploegt, websites bezoekt of simpelweg wat uitgeverscatalogi inkijkt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoekresultaten die niet echt voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte datasets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afdwalen of zelfs gedurfd te noemen zijn. Boeken waarvoor je de tijd niet hebt om ze te lezen of er de waarde van in te schatten omdat ze net naast je eigen enge vakgebied vallen, maar waarvan je graag door een deskundig iemand de inhoud gepeild zou zien. Allemaal dingen dus waarvan je in eerste instantie misschien de neiging hebt om ze voor jezelf te houden in de hoop er later iets mee te kunnen doen dat in je vakgebied ophef maakt, maar waar je bij nader toezien toch in de koffiekamer met collegae over praat omdat je beseft dat je de tijd of de competentie niet hebt om er écht iets mee te doen en je deze parels toch niet verloren wil laten gaan.

De bedoeling van deze rubriek is om dat soort zaken te verzamelen. Wie iets te signaleren heeft, contacteert: Walter Van Trier, p/a Steunpunt WAV, E. Van Evenstraat 2C, 3000 Leuven, tel. 016/323225, e-mail: walter.vantrier@wav.kuleuven.be

Van de boekenplank

Zeer snel nadat het boek in 2005 op de markt kwam, verkreeg *Freakonomics* de status van bestseller. De hype bleef niet beperkt tot de US. Ook in onze streken lagen er stapels van in de boekhandel, besteedden dagbladen er ruime aandacht aan en engageerde de radio zich voor een bespreking door een filosoof die goed met economie overweg kan. Ik heb daarom even getwijfeld of het wel de moeite loonde om *Freakonomics* alsnog van de bovenste plank te halen en er een ruim deel van de mij toegemeten zeventuizend woorden aan te besteden. Maar enig peinswerk heeft me gerustgesteld. Aan dit 'discursief evenement' zitten voldoende intrigerende kantjes om enige bijkomende aandacht te verantwoorden. Zoveel zelfs dat de keuze van waarmee te beginnen redelijk moeilijk is. Met het begin dus: een artikel in de New York Times Magazine.

In 2003 besliste de American Economic Association om de John Bates Clark Medal – de onderscheiding die deze vereniging om de twee jaar uitreikt aan de 'beste' econoom jonger dan veertig jaar – toe te kennen aan Steven D. LEVITT. Daarom, maar ook omdat Levitt de reputatie heeft zich bezig te houden met andere onderwerpen dan deze die doorsnee de vaktijdschriften vullen, gaf de New York Times Magazine aan Stephen J. DUBNER, een journalist die werkte aan een boek over de psychologie van het geld en hiervoor tal van economen interviewde, de opdracht een bijdrage te schrijven over deze snel rijzende ster aan het firmament van de economische wetenschap. In augustus 2003 verscheen het resultaat, een merkwaardig stuk met een hoog hagiografisch gehalte.

Neem, bijvoorbeeld, de aanhef van het artikel. Dubner beschrijft een scène waarin Levitt – “He

drives an ageing green Chevy Cavalier with a dusty dashboard and a window that doesn't quite shut, producing a dull roar at highway speeds." – stopt voor een rood licht. Een oude, haveloze bedelaar stapt naar de wachtende auto, maar Levitt reageert niet. "He just watches, as if through one-way glass. After a while the homeless man moves along. 'He had nice headphones,' says the economist, still watching in the rearview mirror. 'Well, nicer than the ones I have. Otherwise it doesn't look like he has many assets.'" Dubner vervolgt: "Steven Levitt tends to see things differently than the average person. Differently, too, than the average economist. This is either a wonderful trait or a troubling one, depending on how you feel about economists." Let wel, deze passage is niet zomaar een retorische truc van een goede journalist die met een pakken- intro de aandacht van zijn lezers wil vangen alvorens de droge academische materie ter sprake te brengen. Nee, het artikel bestaat uit een mengeling van anekdotes, weetjes, persoonlijke gegevens en suggestieve opmerkingen. Levitt mag dan al door de wereld gaan met een ietwat burgerlijk, erg door-deweeks uiterlijk, wat betreft zijn gedachtewereld wordt hij door Dubner geportretteerd als een excentriekeling – misschien niet écht excentriek als persoon, maar zeker wél excentriek als econoom.

Het artikel maakt ophef bij de lezers en wordt opgemerkt door uitgevers, die voorstellen om deze belangstelling te verzilveren. Levitt toont zich aanvankelijk redelijk weigerachtig tegenover de idee van een populariserend boek – opportuiniteitskosten, weet je wel – tenzij, zo voegt hij eraan toe (zegt het verhaal), "maybe Dubner and I could do it together". Resultaat: in 2005 verschijnt (in de US bij William Morrow en in de UK bij Allen Lane) *Freakonomics. A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything* door Steven D. LEVITT en Stephen J. DUBNER.

Dat het boek de status van bestseller bereikte, valt zonder veel twijfel in grote mate te verklaren door de inbreng van Dubner. Hij bewerkt de academische en erg gesofisticeerde publicaties van Levitt tot een vlot leesbaar, maar bovenal tot een erg intrigerend boek. Trouwens, het is duidelijk dat de eerste helft van deze taak aanzienlijk moeilijker was dan de tweede. Het materiaal voor *Freakonomics* mag dan oorspronkelijk gepubliceerd zijn in erg gerenommeerde, ook voor geschoolde lezers erg

moeilijk leesbare vaktijdschriften, zoals de *Quarterly Journal of Economics*, de *Journal of Political Economy* of de *American Economic Review*; maar dit belet niet dat de kwesties die Levitt in deze artikelen probeert te behandelen een scala bestrijken dat loopt van verrassend via merkwaardig tot excentriek. Intrigerende kwesties die wél degelijk het grote publiek kunnen interesseren.

- Denkt u dat leerkrachten nooit frauderen? Fout, want een ingenieuze analyse van gegevens van scholen uit Chicago toont aan dat de (goede) resultaten van bepaalde leerlingen enkel kunnen begrepen worden vanuit de veronderstelling dat leerkrachten de examenresultaten zo bewerken dat hun eigen blazoens erdoor wordt opgesmukt. (Cfr. Brian A. JACOBS, Steven D. LEVITT, Rotten Apples: An Investigation of the Prevalence and Predictors of Teacher Cheating, in: *Quarterly Journal of Economics*, vol. 118 (2003) n° 3, pp. 843-877)
- Denkt u dat makelaars het onderste uit de kan halen bij de verkoop van uw eigendom? Fout, want uit de gegevens blijkt dat makelaars betere prijzen bedingen als ze hun eigen eigendommen verkopen. (Steven D. LEVITT, Chad SYVERSON, *Market Distortions When Agents Are Better Informed: A Theoretical and Empirical Exploration of the Value of Information in Real-Estate Transactions*, NBER Working Paper, 2005)
- Denkt u dat sumoworstelaars altijd en tegen elke prijs willen winnen en nooit hun wedstrijd weggeven? Fout, een gedetailleerde analyse van de resultaten van hun gevechten toont aan dat ze, eens hun ranking veilig gesteld is, significant meer gevechten verliezen tegen tegenstanders die anders geen kans zouden maken. (Cfr. Mark DUGGAN, Steven D. LEVITT, Winning Isn't Everything: Corruption in Sumo Wrestling, in: *American Economic Review*, vol. 92 (2002) n° 5, pp. 1594-1605)

De meest spectaculaire en controversiële stelling uit *Freakonomics* is zonder twijfel dat de belangrijkste verklaring voor de daling van de criminaliteit, kenmerkend voor de US in de jaren negentig, ligt in de uitspraak van het US Supreme Court in de rechtszaak Roe vs. Wade – een uitspraak die voor alle staten de legalisering van abortus mogelijk maakte. De redenering die de basis vormt voor deze stelling is simpel. Abortussen komen relatief (veel) meer voor, zo zegt Levitt, bij vrouwen waar-

van de kinderen omwille van allerlei sociale omstandigheden een grotere kans lopen om later in de criminaliteit terecht te komen. Bijgevolg heeft de uitspraak van het US Supreme Court er voor gezorgd dat kinderen geboren sinds 22 januari 1973 gemiddeld aanzienlijk minder kans lopen om op de wereld gezet te worden in dergelijke negatieve omstandigheden. “It wasn’t control or a strong economy or new police strategies that finally blunted the American crime wave. It was, amongst other factors, the reality that the pool of potential criminals had dramatically shrunk. Now, as the crime-drop experts (the former crime doomsdayers) spun their theories to the media, how many times did they cite legalized abortion as a cause? Zero.” (p. 6)

Wie deze redenering ethisch van een bedenkelijk allood vindt – iets waar Levitt en Dubner niet echt mee in hun maag zouden zitten, want “... Freakonomics-style thinking simply does not traffic in morality...” (p. 206) – en hoofdschuddend twijfelt aan de geestelijke gezondheid van de auteurs wacht toch best even met een overhaast oordeel.

Een grondige en gedetailleerde analyse van de beschikbare gegevens blijkt immers deze stelling te bevestigen – of minstens: niet evident te weerleggen. Het belangrijkste argument is het tijdstip waarin de daling van de criminaliteit begint; ongeveer twintig jaar na de uitspraak in de zaak Roe vs. Wade en dus precies rond de tijd dat de eerste generatie (geaborteerde) ‘potentiële’ criminelen niet tot criminele daden kan overgaan. Maar Levitt beschikt nog over andere argumenten. Zo registreerde men in staten waarin abortus eerder gelegaliseerd werd ook vroeger dan in andere staten een daling van de criminaliteitscijfers. Wie het (academische) debat hierover in detail wil bekijken, kan beginnen met: John J. DONOHUE III, Steven D. LEVITT, The Impact of Legalized Abortion on Crime, in: *Quarterly Journal of Economics*, vol. 66 (2001) n° 2, pp. 379-42; Steven D. LEVITT, Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not, in: *Journal of Economic Perspectives*, vol. 18 (2004) n° 1, pp. 163-190; Ted JOYCE, Did Legalized Abortion Lower Crime? In: *Journal of Human Resources*, vol. 39 (2004) pp. 1-28; John J. DONOHUE III, Steven D. LEVITT, Further Evidence that Legalized Abortion Lowered Crime. A Reply to Joyce, in:

Journal of Human Resources, vol. 39 (2004) pp. 29-49; Chris FOOTE, Christopher GOETZ, *Testing Economic Hypotheses with State-Level Data: a Comment on Donohue and Levitt (2001)*; Federal Reserve Bank of Boston Working Paper 05-15, November 2005 ... of je kan natuurlijk ook ineens naar de recentste bijdrage grijpen: John J. DONOHUE III, Steven D. LEVITT, *Measurement Error, Legalized Abortion, the Decline in Crime: A Response to Foote and Goetz (2005)*, een nog niet gepubliceerde paper te vinden op de website van Levitt en Donohue.

In samenwerking met Levitt bewerkt Dubner dit en ander materiaal tot goed leesbare hoofdstukken met intrigerende titels. Of wat dacht u van: ‘*What Do Schoolteachers and Sumo Wrestlers Have in Common?*’, ‘*How is the Ku Klux Klan Like a Group of Real-Estate Agents?*’, ‘*Why Do Drug Dealers Still Live with Their Moms?*’, ‘*Where Have All the Criminals Gone?*’, ‘*What makes a Perfect Parent?*’, of ‘*Would a Rosbanda by Any Other Name Smell as Sweet?*’

In zijn artikel voor de New York Times Magazine benadrukt Dubner dat het Levitt ontbreekt aan een centrale topic die eenheid brengt in zijn heterogene verzameling publicaties. In *Freakonomics* slagen de auteurs erin om deze schijnbare zwakte om te toveren tot een van de sterkste punten van de aanpak van het boek. “This book boasts no ... unifying theme. We did consider, for about six minutes, writing a book that would revolve around a single theme – the theory and practice of applied microeconomics, anyone? – but opted instead for a sort of treasure-hunt approach. Yes, this approach employs the best analytical tools that economics can offer, but it also allows us to follow whatever freakish curiosities may occur to us. Thus our invented field of study: Freakonomics.” (p. 14) De bijhorende anekdote betreft een scène waarin Levitt een interview voor de Harvard Society of Fellows ondergaat. Op de vraag naar wat de eenheid van zijn werk uitmaakt, blijft Levitt het antwoord schuldig. Zijn gesprekspartners blijven aandringen, maar hij wordt gered door Robert Nozick. Na te hebben geïnformeerd naar de leeftijd van Levitt – “Twenty-six” – wendt de filosoof zich tot de andere fellows en zegt: “He’s twenty-six years old. Why does he need to have a unifying theme? Maybe he’s going to be one of those people who’s so talented

he doesn't need one. He'll take a question and he'll just answer it, and it'll be fine."

Maar klinkt dit niet een beetje paradoxaal? Geen specifieke topic, maar toch een specifiek studieveld. Wat maakt de verschillende onderdelen van *Freakonomics* tot een eenheid? Wat geeft de aanpak van Levitt een specifiek en eigen karakter? De ondertitel van het boek suggereert drie mogelijke antwoorden: *'Hidden Side'*, *'Rogue Economist'* en *'Exploring Everything'*.

Met deze ondertitel wekken Dubner en Levitt de suggestie dat zij als het ware pionierswerk verrichten. Zowel wat betreft het ongebruikelijke materiaal dat zij presenteren als wat betreft de aansporing om op deze weg verder te gaan. "The sort of stories told in this book are not often covered in Econ. 101, but that may change. Since the science of economics is primarily a set of tools, as opposed to a subject matter, then no subject, however offbeat, need be beyond reach." (p. 14)

Maar is dat wel zo? De visie van Chicago-economen wordt van oudsher gekenmerkt door de stelling dat de economische blik van toepassing is op alle domeinen van het menselijke leven en pogingen om vanuit een dergelijke visie een handboek te schrijven dateren niet van vandaag. Het beste voorbeeld, mede omwille van de sprekende titel, is wellicht *The New World of Economics* van Gordon TULLOCK en Richard B. MCKENZIE, waarvan de eerste editie werd gepubliceerd in 1975. In de vierde editie (1985) – die hier op mijn boekenplank staat – besluiten de auteurs als volgt: "If you put the book down feeling that you gained new insight into various areas that are not normally dealt with by economics, then the book will have been a success". Interessant detail, het boek bevat een hoofdstuk getiteld "Cheating and lying". Wie graag wat genealogie wil bedrijven, kan de wortels van deze aanpak – toepassen van micro-economische instrumenten op alle menselijk gedrag, ook in domeinen die we (vooral nog) als niet-economisch beschouwen – al terugvinden in de geschriften van een van de grote economen van het einde van de 19de eeuw, Philip Wicksteed. Maar dat is werk voor historici van het economisch denken. (En nu je toch al in de bibliotheek bent aangeland, kijk dan ook maar eens of je een exemplaar vindt van: David HEMENWAY, *Prices and Choices. Microeconomic*

Vignettes, Cambridge, Ballinger. Ook dit boek bevat hoofdstukken met titels als: 'Fashion', 'Crime', 'The Cover Charge', 'Tipping', 'Skid Row' en 'Scalping'. In 1977, toen het boek verscheen, was Hemenway een aankomende Harvardprof, nu is hij een gerespecteerde autoriteit met betrekking tot specifieke domeinen van de gezondheidseconomie.) Tot zover wat betreft 'explaining everything'.

'Rogue' dan. 'A rogue', zegt mijn verklarend woordenboek, 'is 1.1 a man who has behaved in a way that you do not approve of, but who you nevertheless like and therefore find it difficult to be really critical of; often used showing slight approval (...) 1.2 a man who has a bad character and behaves in a dishonest or criminal way. (...) Rogue describes 3.1 a very fierce and often dangerous animal that lives apart from the main group of animals of the same type (...) 3.2 someone who works alone, in a way that is different from the way that most people work and that is usually disapproved of ...' Maar is dit echt van toepassing op Levitt? Misschien ja; in zekere zin toch. Maar bekijk het volgende onvollende lijstje: afgestudeerd in Harvard, doctoraat van MIT, winnaar van de J.B. Clark Medal, opgenomen in de Harvard Society of Fellows, weggekocht (onder impuls van Nobelprijswinnaar Gary Becker) door Chicago om de onderzoeksafdeling van de Faculteit Economie te leiden, editor van de prestigieuze *Journal of Political Economy*, research fellow van de National Bureau of Economic Research en van de American Bar Foundation. 'A rogue'? Mmmmm.

Rest nog 'hidden side'. Maar wat betekent het precies dat de aanpak van Levitt de verborgen zijde van om het even wat (kan) belicht(en)? En wat typeert de aanpak van Levitt?

In de inleiding van *Freakonomics* geven Levitt en Dubner een lijstje met uitgangspunten, die volgens hen duidelijk maken welke rode draad doorheen het boek loopt. Op het eerste gezicht bevat dit lijstje weinig spectaculairs. Richtlijnen als "the conventional wisdom is often wrong", "dramatic effects have often distant, even subtle causes" en "... experts ... use their informational advantage to serve their own agenda" klinken in eerste instantie als uitingen van een gezonde kritische instelling, die in feite kenmerkend zou moeten zijn voor elke wetenschappelijke activiteit. Dat het lijstje ook de stel-

ling bevat dat ‘aansporingen’ (of ‘incentives’) de hoeksteen vormen van het moderne leven – “... understanding them is the key to solving just about any riddle, from violent crime to sports cheating to online dating ...” – hoeft ook niet te verwonderen. Wat wél verrast is de erg empiristisch aandoende stelregel die als laatste punt op het lijstje voorkomt: weten ‘wat te meten’ en ‘hoe te meten’ maakt de wereld veel minder complex, schrijven Levitt en Dubner. “... if you learn how to look at data in the right way, you can explain riddles that otherwise might have seemed impossible. Because there is nothing like the sheer power of numbers to scrub away layers of confusion and contradiction. (pp. 13-14)

Op het randje af van het empirisme zou je zeggen – naïef empirisme misschien wel, want zoals Amartya Sen ooit in een uitermate leesbaar stuk heeft geargumenteed: beschrijven impliceert onvermijdelijk kiezen (wat men beschrijft, hoe men beschrijft, ...) en dus kunnen cijfers misschien confusie en contradictie wegwerken, maar zullen ze toch altijd en onvermijdelijk berusten op visies, concepten, uitgangspunten en andere theoretische constructies.

Niettemin, als er één specifieke karakteristiek van toepassing is op alles wat Levitt heeft gepubliceerd dan is het wel dat hij de geweldige gave blijkt te bezitten om allerlei onverwachte gegevensbanken te ontsluiten en aan deze gegevens onverwachte vragen te stellen. Gegevens over de winst- en verliescijfers in de competitie van sumoworstelaars, over de prijzen die makelaars voor hun eigen huizen kunnen bedingen, over de handelsverrichtingen van een straatgang die crack-cocaine verkoopt, over de examenresultaten van scholieren in de scholen van Chicago, over de namen die ouders hun kinderen geven.

Ooit schreef Levitt mee aan een artikel waarin assumpties van een speltheoretisch model worden getest op basis van gegevens over hoe spelers in de Engelse voetbalcompetitie strafschoppen nemen – P.-A. CHIAPPORI, S. LEVITT, T. GROSECLOSE, Testing Mixed-Strategy Equilibria When Players Are Heterogeneous: The Case of Penalty Kicks in Soccer, in: *American Economic Review*, vol. 92 (2002) n° 4, pp. 1138-1151 – en testte hij theorieën over discriminatie op basis van het ‘wegstemge-

drag’ van deelnemers aan (de Amerikaanse versie van) een bekend spelprogramma op de BBC – Steven D. LEVITT, Testing Theories of Discrimination: Evidence from Weakest Link, in: *Journal of Law and Economics*, vol. 47 (2004) pp. 431-452.

Kortom, wat Levitt uniek maakt en *Freakonomics* bestseller-gehalte gaf, is de gave om uitermate uitzonderlijke gegevens te bemachtigen en ze op een uitermate creatieve manier te gebruiken. Gegevens waar de meesten onder ons zelfs niet bij stil zouden staan. Laat staan dat een gewone sterveling zoals jij en ik er zou aan denken om aan deze gegevens creatieve en onverwachte vragen te stellen. Of deze uitzonderlijke gave om over ‘verborgen’ zaken een ‘onverwacht’ licht te laten schijnen model kan staan voor iets wat volgens Dubner en Levitt tot een studieveld zou moeten uitgroeien, valt te betwijfelen. Tenzij ‘freaky’ gedrag de norm wordt ... en dat lijkt een contradictio in terminis, nietwaar?

Tijdschriftgesprokkel

✓ We leven zonder twijfel in een tijdperk waarin de meeste beleidsmakers er uitermate sterk toe neigen om ‘onderwijs en opleiding’ en ‘nog meer onderwijs en opleiding’ en ‘nóg meer onderwijs en opleiding’ te beschouwen als dé remedie bij uitstek tegen allerlei belangrijke economische en sociale kwalen. Onderwijs en opleiding, zo zegt ons de dominerende visie, vormen dé sleutel tot betere prestaties zowel op individueel als op maatschappelijk vlak. Vanuit dat oogpunt is het uiteraard van levensbelang om een goed inzicht te verwerven in de factoren en mechanismen die de output van dit specifieke productiesysteem beïnvloeden en het meer of minder efficiënt doen werken. Wetenschappers zijn zich van deze groeiende vraag naar inzicht uitermate bewust en het wekt dan ook geen verwondering dat de vaktijdschriften geregeld uitkomsten van onderzoek op dit terrein publiceren. Zoveel zelfs – en bovendien verspreid over een aantal verschillende disciplines én gebaseerd op het gebruik van erg gesofisticeerde technieken – dat de globale stand van zaken voor gewone stervelingen al lang niet meer te overzien valt. En dus zijn overzichtsartikelen uiterst welkom.

✓ Een tijdschrift dat probeert deze leemtes te vullen is de *Journal of Economic Surveys*. In elk num-

mer vindt men vier à vijf artikelen die voor (soms erg) specifieke topics een synthese geven van de 'state of the art'. Recent vond men er bijvoorbeeld een overzicht van de micro- en macro-economische resultaten van onderwijs en opleiding (cfr. C. HARMON, H. OOSTERBEEK, I. WALKER, The Returns to Education: Microeconomics, in: *Journal of Economic Surveys*, vol. 17 (2003) n° 2, pp. 115-156 en B. SIANESI, J. VAN REENEN, The Returns to Education: Macroeconomics, in: *Journal of Economic Surveys*, vol. 17 (2003) n° 2, pp. 157-200).

✓ In het jongste nummer bespreekt Dinand WEBBINK, Causal Effects in Education, in: *Journal of Economic Surveys*, vol. 19 (2005) n° 4, pp. 535-560, een golf van recente studies die proberen een betere oplossing te vinden voor het probleem dat nagaan of een bepaalde maatregel een causaal effect uitoefent op onderwijsresultaten uitermate moeilijk is omdat meestal erg veel variabelen onder controle moeten worden gehouden. Nieuw op dit terrein is dat men deze causale effecten poot te identificeren gebruik makend van gecontroleerde of natuurlijke experimenten.

✓ Wie al een tijdje het Engelse politieke debat volgt, herinnert zich wellicht nog dat de huidige 'Chancellor of the Exchequer', Gordon Brown, in het begin van zijn carrière aanzienlijk wat opzien baarde door op zijn persconferenties geregeld te verklaren dat zijn beleid (in tegenstelling tot dat van de regering Major) zou gebaseerd zijn op de verworvenheden van de 'endogenous growth theory'. Dat de Jeremy Paxmans van deze wereld zich hierover enigszins vrolijk maakten, is niet helemaal ten onrechte. Al was het maar omdat het model van endogene groei pas echt vorm kreeg op het einde van de jaren tachtig (onder andere in het werk van Robert E. Lucas, een van de vaders van de theorie van rationele verwachtingen) en dat de centrale hypothese van het model, namelijk de veronderstelling dat de productie van menselijk kapitaal gekenmerkt wordt door constante schaalopbrengsten, eerder werd gepostuleerd dan empirisch geverifieerd. Twee recente empirische studies suggereren dat men deze cruciale hypothese best niet als een wet van Meden en Perzen aanziet. Marielle MONTEILS, Les rendements de la production de capital humain: tests des hypothèses de Lucas (1988), in: *Economie Appliquée*, vol. 57 (2004) n° 1, pp. 163-183 baseert zich op (erg lange) tijdreeksge-

gevens voor Frankrijk. Philip A. TROSTEL, Returns to scale in producing human capital from schooling, in: *Oxford Economic Papers*, vol. 56 (2004) pp. 461-484 test deze hypothese op basis van een internationale gegevensbank (met gegevens voor 26 landen) Hun conclusies zijn erg gelijklopend: de gegevens ondersteunen geenszins de cruciale hypothese waarop het model van Lucas rust. Trostel formuleert het erg duidelijk: "There is evidence of significant increasing returns for initial investments in education, followed by significant decreasing returns for investment in education after about the mean level of attainment." Dit betekent niet dat men modellen die een endogene relatie veronderstellen tussen onderwijs en economische groei volledig naar de prullenmand moet verwijzen. "Endogenous growth driven by human capital accumulation is still possible with decreasing private returns to human capital ... if there are sufficiently large external returns. What matters for growth is the social returns to scale ... Moreover, the finding of significant initial increasing returns suggests that human capital accumulation has a crucial role in economic development and transitional growth."

✓ Ludger WOSSMANN, Educational Production in Europe, in: *Economic Policy*, July 2005, pp. 445-504 concentreert zich op de vraag wat we weten over de mate waarin de grootte van de klassen waarin leerlingen en studenten onderricht krijgen hun onderwijsresultaten beïnvloedt. 'Klasgrootte' is op het eerste zicht een aantrekkelijk beleidsinstrument. Ouders (omwille van meer tijd en aandacht per kind) en leerkrachten (omwille van kleinere belasting en pedagogische voordelen) staan er zeker positief tegenover. Omdat deze factor wellicht gemakkelijker te manipuleren valt dan andere elementen van het onderwijssysteem kunnen beleidsmensen er goed hun daadkracht mee bewijzen. Aan de andere kant is het een uitermate duur instrument. Want men mag geredelijk aannemen dat een vermindering van het aantal leerlingen per klas een equivalente stijging van de kostprijs meebrengt. Kennis over de grootte van het effect van een dergelijke ingreep is dan ook van vitaal belang. Om hier meer inzicht in te verschaffen gebruikt Wössman TIMMS-gegevens om achttien 'nationale onderwijsproductiefuncties' te schatten. (Terzijde: in feite gaat het om zeventien landen maar voor één land wordt een onderscheid gemaakt tussen twee landsdelen, ik geef jullie één kans om te ra-

den welk land.) Hij maakt hierbij gebruik van een quasi-experimenteel ‘research design’ “which exploits supposedly exogenous variations in class size due to natural fluctuations in cohort size and discontinuities induced by maximum class-size rules to estimate causal class-size effects” (p. 488). Als de assumpties die aan deze werkwijze ten grondslag liggen geldig zijn dan suggereren de resultaten dat “in lower secondary education, reducing class sizes further from the level currently reached in most Western European countries would not induce major improvements in how much students actually learn in maths.” Minder duidelijk is welk effect kleinere klassen hebben als ze specifiek gericht zijn op bepaalde doelgroepen. Maar, zegt Wössman, gezien dit onderzoek voor vele Europese landen in feite de allereerste solide resultaten oplevert met betrekking tot ‘onderwijsproductiefuncties’ is er nog veel werk aan de winkel. “To obtain less qualified conclusions, also on other educational outcomes than basic cognitive maths skills, European countries will have to collect more detailed data, preferably on randomized policy interventions in terms of both resource and institutional policies.” (p. 493)

✓ Giorgio DI PIETRO en Andrea CUTILLO bekijken in ‘University Quality and Labour Market Outcomes in Italy, in: *Labour*, vol. 20 (2006) n° 1, pp. 37-62 in welke mate de kwaliteit van de instelling die het diploma afleverde van invloed is op de vroege arbeidsmarktintrede van universitair afgestudeerden. Als maatstaf voor de kwaliteit van de universiteiten gebruiken ze een aantal zogeheten ‘performance indicators’, die door een belangrijke Italiaanse krant werden ontwikkeld. Hun belangrijkste bevinding is dat studenten die afstuderen aan op onderzoek gerichte instituten gemiddeld betere arbeidsmarktresultaten boeken dan wie zijn diploma behaalde aan een instituut dat minder actief is in het onderzoek. Wat de kwaliteit van de jobs betreft, geldt deze conclusie voor beide geslachten; wat de lonen betreft, geldt dit voordeel enkel voor de mannelijke studenten. Merkwaardig genoeg heeft de onderwijsindicator geen gunstige invloed op de arbeidsmarktintrede. Waarom de indicator voor ‘onderzoek’ dit effect wel heeft is niet echt duidelijk, maar de auteurs suggereren twee mogelijke verklaringen: ofwel beïnvloedt het onderzoeksprestige van een instelling toch ook hoe een bedrijf kiest bij nieuwe aanwervingen ofwel

beïnvloedt een goed onderzoeksklimaat het onderwijs op een manier die niet tot uiting komt in de gebruikte indicator voor onderwijsprestaties.

Een interculturele overpeinzing als intermezzo

Ik weet niet of het jullie ook al is opgevallen. Maar elke keer ik de kans krijg om een Italiaanse stad te bezoeken en er de boekhandels binnenloop, constateer ik met verbazing hoe uitgebreid het aanbod vertaalde literatuur is en vooral ook hoe snel belangrijke en minder belangrijke werken in Italiaanse vertaling beschikbaar zijn. En, let wel, ik heb het dan niet over ‘fictie’ – de Nederlandse vertaling van het meest recente boek van John Irving was immers ook sneller te koop dan de originele Engelstalige versie (uit vrees, als ik het goed begrijp, dat de Nederlandse vertaling bij een omgekeerde volgorde van verschijnen veel minder aftrek zou hebben).

Overdrijf ik? Echt niet. Zonder enige moeite had ik enkele weken terug in één en dezelfde boekhandel mijn winkelmandje kunnen vullen met het volgende assortiment: een zevental titels van Zygmunt Bauman, de belangrijkste werken van Hannah Arendt, het gros van de schrijfsels van Jean Baudrillard en Pierre Bourdieu, Lyotards boek over de postmoderne conditie, Luhmans *Liefde als Passie*, Sennetts recente *The Culture of the New Capitalism*, een aantal werken van Manuel Castells en nog veel meer. Oké, misschien ben jij een van die lieden die bovenstaande werken in hun boekenkast bij ‘fictie’ (en niet bij ‘wetenschap’) rangschikken. Al bij al zijn het boeken waaraan elk geleterd mens zich wel eens begeeft en dus moeilijk als ‘vakliteratuur’ te beschouwen. Maar op de aanpalende tafel lag ook de Italiaanse vertaling van klassiekers als Thomas Schelling, *The Strategy of Conflict*, en Claude Levi-Strauss, *Les structures élémentaires de la parenté*, van gekende handboeken economie (Stiglitz, Krugman), van geschriften van W.V. Quine, John Searle, Roger Scruton en René Girard, ... en zo zou ik nog wel bladzijden kunnen verder gaan.

Ik neem aan dat de vertalingen van goede kwaliteit zijn, al kan ik dat niet echt beoordelen. Dat Richard Sennetts *The Corrosion of Character* in het Italiaans de titel *L'uomo flessibile* meekreeg, maakt me wel een beetje sceptisch. Da's toch ook zo bij de Neder-

landse vertaling, *De Flexibele Mens*, hoor ik opmerken. Juist ja. Maar voor beide vertalingen geldt, me dunkt, dat de lezer de fundamentele boodschap van het boek zo zeker niet meekrijgt – zeker niet in een tijdperk waarin streven naar meer ‘flexibiliteit’ als een belangrijke deugd wordt beschouwd. Getuige mijn Engels verklarend woordenboek: “when a substance corrodes or when something else corrodes it, it is gradually destroyed ..., if something, especially a bitter feeling, corrodes a person, relationship, society, etc., it gradually destroys or worsens them or it”.

Maar het belangrijkste punt is wellicht dat zelfs als sommige vertalingen ietwat ongelukkig uitvallen, de grote beschikbaarheid ervan het mogelijk maakt om in bredere kringen kennis te maken met het gedachtegoed van belangrijke buitenlandse auteurs zonder dat men daarvoor beroep moet doen op interpreters die de vertaalslag maken via uitvoerige boekbesprekingen. Ik kan me niet voorstellen dat een dergelijke situatie geen positieve invloed zou hebben op het intellectuele klimaat en op het politieke debat – al is de keerzijde wellicht dat de aansporing om meerdere talen te leren en werken in hun originele taal te lezen minder groot, zoniet weggenomen wordt.

Toeval wou dat mijn meest recente bezoek aan Italiaanse boekhandels plaats vond kort voor de tweestrijd tussen ‘Il Cavaliere’ en ‘Il Professore’. Tafels en uitstalramen lagen bijgevolg vol met publicaties die naar aanleiding van deze historische parlementsverkiezingen werden heruitgebracht, zoals de klassieker over het belang van het onderscheid tussen links en rechts van de politieke theoreticus en rechtsfilosoof Norberto Bobbio of een verzameling van commentaren op het recent gevoerde economische beleid door de econoom Paolo Sylos Labini. Maar ook nieuwe uitgaven worden kennelijk getimed met de nodige politieke feeling en dat geldt kennelijk niet alleen voor de specifieke verkiezingsliteratuur, maar ook voor politiek theoretische en filosofische traktaten. Zo lag er op een prominente plaats op de tafels van nagenoeg alle boekhandels een klein boekje, *Giustizia globale* (Milano: Il Saggiatore), met een grote klever, die duidelijk maakte dat het pas was uitgegeven: ‘Novità!’ Het handelt over de morele fundering van de mensenrechten en bevat, onder andere, lezingen van Amartya Sen (over de relatie tussen ‘identiteit’

– altijd uniek? – en ‘mensenrechten’ – altijd algemeen? – met tussendoor een mooie bespreking en weerlegging van Bentham’s kritiek op de mensenrechten) en Piero Fassino, de leider van de Democratische Socialisten die door vele Italianen beschouwd wordt als de schaduwkopman van de Olijfbomcoalitie voor het geval Romano Prodi op korte termijn om een of andere reden verstek zou moeten laten gaan.

In dezelfde stapel verkiezingsliteratuur vond ik ook *Tempo scaduto. Il ‘Contratto con gli italiani’ alla prova dei fatti*. (Bologna: Il Mulino) van de socioloog Luca RICOLFI, directeur van het Osservatorio del Nord Ovest en docent gegevensanalyse aan de Universiteit van Turijn. Op basis van een omstandig en gedetailleerd onderzoek van het beschikbare empirische materiaal brengt dit boekje een erg grondige analyse van de mate waarin Berlusconi zijn vijfledig contract met de Italiaanse burgers is nagekomen. Het bilan blijkt verrassende conclusies te bevatten. Links, zo schrijft Ricolfi, zal moeite hebben met de hoofdstukken over de werkloosheid en over de minimumpensioenen; rechts met de hoofdstukken over criminaliteit en fiscaliteit. Het hoofdstuk over de ‘grote werken’ zal zowel links als rechts tegenvallen. Maar wat de doorsnee lezer – en zeker een onbevooroordeelde buitenstaander – wellicht het meest moet opvallen is de grote moeite die de auteur zich moet getroosten om uit de algemene formules van het contract met de Italiaanse burger ‘falsifieerbare’ beloften te distilleren. Inderdaad, zelfs de meest eenvoudige onderdelen van het contract blijken na enige analyse veel minder eenduidig dan de oorspronkelijke formulering laat veronderstellen.

Om te verduidelijken dat men altijd met de nodige zorg moet kijken naar de gegevens waarmee beleids mensen de resultaten van hun daden menen te kunnen illustreren, voegt Ricolfi aan zijn boek een appendix toe die op een erg simpele manier aangeeft welke wolfjzers en schietgeweren men op dat terrein kan aantreffen. De titel van die appendix spreekt voor zichzelf: “Contro il stalinismo statistico”. Veronderstel, zegt Rucoli, dat je een stelling wil verdedigen maar dat de gegevens waarover je beschikt deze niet bevestigen. Hoe kan men zich met een paar simpele trucs uit deze situatie te redden? In de eerste plaats kan je zorgvuldig de gebruikte variabelen selecteren. Beschrijven is im-

mers ook altijd kiezen wat men beschrijft en daarom kunnen beschrijvingen uitermate tendentius zijn, zelfs als alle weergegeven feiten correct met de werkelijkheid overeenkomen. In de tweede plaats kan je gebruik maken van de vaststelling dat voor de meeste maatschappelijke situaties meerdere statistische bronnen beschikbaar zijn. Ook hier kan een zorgvuldige selectie helpen. In de derde plaats is het van groot belang zorgvuldig na te gaan welke de meest voordelige vergelijkingsbasis is voor de evoluties die je bekijkt. Wie drastischer te werk wil gaan kan eventueel zonder meer de vergelijkingsbasis wegmoffelen, de gebruikte gegevens 'uitzuiveren' of de grafische voorstelling ervan aanpassen. Brengt dit allemaal geen zoden aan de dijk en blijven de gegevens ondanks alle manipulaties toch je stelling tegenspreken dan blijft er slechts één mogelijkheid over, zegt Ricolfi: "Veranderen van strategie en breng de indicatoren die gewoonlijk (door anderen) worden gebruikt in diskrediet."

En voor de liefhebbers: Toni Negri – je weet wel die van 'Empire' en 'Multitude' – heeft ook nieuw boek. Het verzamelt zijn lessen, lezingen en leetuurnotities uit de periode 2000-2006: Antonio NEGRI, *Movimento nell'Imperio. Passaggi e paesaggi*. Milano, Raffaello Cortina Editore, 2006, 303 blz. Nuttig om in het oog te houden mocht het ooit vertaald worden, want (omwille van simpeler taalgebruik en kleinere porties) een stuk beter verteerbaar dan zijn bestsellers (in antiglobalistische kringen).

Website-gesprokkel

Wie vandaag de literatuur tracht te volgen op basis van wat er in de tijdschriften verschijnt, loopt het risico – om niet te zeggen: weet met zekerheid – dat hij of zij altijd een of meerdere stappen achterloopt op de recente ontwikkelingen binnen zijn of haar vakgebied. Artikelen die ter publicatie worden aangeboden moeten meestal, zeker als het om toptijdschriften gaat, een erg lange procedure doorlopen. Auteurs die na de goedkeuring en principiële aanvaarding van hun artikel nog ettelijke maanden, zoniënt jaren moeten wachten alvorens ze hun artikel in druk zien verschijnen, vormen geen uitzondering. Bijblijven met de ontwikkelingen in een specifiek vakgebied betekent vandaag bijgevolg dat

men geregeld een bezoek dient te brengen aan de websites waarop de meest recente papers worden aangeboden. Omdat deze papers niet echt de definitieve toets van de kritiek door vakgenoten hebben doorstaan – hoewel? – is het toch een beetje opgepast met het gebruik van de gerapporteerde resultaten. Het kan immers best zijn dat het gaat om versies die nog wat moeten bijgeschaafd worden eens ze ter publicatie naar een tijdschrift worden ingestuurd. Bovendien is het van belang om sites te bezoeken waar de garantie op kwaliteit erg groot is.

Een website waar ik geregelde mijn tank bijvul, is deze van het IZA – het Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit. Elke maand verschijnen er een aanzienlijk aantal nieuwe papers op alle mogelijke terreinen van de arbeidsmarktproblematiek. Ter illustratie van het nut van deze website volgen een kleine selectie van titels, waarbij ik me beperk tot recente papers die betrekking hebben op de zogeheten 'gender wage gap'.

✓ Wie een beter zicht wil krijgen op hoe verschillende landen op het vlak van de gender-wage gap presteren, kan zijn gading vinden in: Wiji ARULAMPALAM, Alison L. BOOTH, Mark L. BRYAN, *Is There a Glass Ceiling over Europe? Exploring the Gender Pay Gap across the Wages Distribution*, IZA Discussion Paper N° 1373 (October 2004) 31 blz.; Robert PLASMAN, Salimata SISSOKO, *Comparing Apples with Oranges: Revisiting the Gender Wage Gap in an International Perspective*, IZA Discussion Paper N° 1449 (December 2004) 35 blz.; of Claudia OLIVETTI, Barbara PETRONGOLO, *Unequal Pay or Unequal Employment? A Cross-Country Analysis of Gender Gaps*, IZA Discussion Paper N° 1941 (January 2006) 46 blz.

✓ Lutz KAISER, *Gender-Job Satisfaction Differences across Europe: An Indicator for Labor Market Modernization*, IZA Discussion Paper N° 1876 (December 2005) 28 blz., bekijkt op basis van gegevens van het European Household Community Panel of mannen meer tevreden zijn over hun baan dan vrouwen. De veertien landen van de Europese Unie die in deze analyse werden opgenomen vertonen drie verschillende patronen. In Denemarken, Finland en Nederland is er op dit vlak geen noemenswaardig verschil. In Portugal zijn mannen meer tevreden met hun baan. Maar in de meeste

landen vertonen vrouwen duidelijk een grotere tevredenheid. Dit laatste is in zeker opzicht paradoxaal omdat vrouwen over het algemeen in tal van opzichten op de arbeidsmarkt slechter af zijn dan mannen. "The results suggest that objective (socio-economic and institutional) determinants of labor market statuses and subjective (assessed and evaluated) perspectives are mutually complementary. The more restrictive the labor market access and process is for women, the more likely a gender-job satisfaction paradox is to emerge in any country." Vandaar dat het verschil in arbeidstevredenheid tussen mannen en vrouwen een goede indicator kan vormen voor de modernisering van de arbeidsmarkt.

✓ Bij het schatten van loonvergelijkingen is de standaardpraktijk dat men variabelen opneemt die het effect van 'werkervaring' schatten. De meeste gegevensbanken geven echter nauwelijks zicht op de arbeidsloopbaan en leveren bijgevolg ook weinig of geen informatie op over de verworven ervaring. Om dit euvel op te vangen gaat de onderzoeker meestal over tot het creëren van een variabele die op een of andere manier een raming maakt van de 'potentiële werkervaring'; bijvoorbeeld op basis van het aantal jaren dat verlopen is sinds men de school heeft verlaten of sinds het begin van de arbeidsloopbaan. Deze werkwijze is onvolmaakt omdat ze geen rekening houdt met periodes van loopbaanonderbreking of werkloosheid. Voor mannen is dit misschien nog een te verantwoorden werkwijze; maar zeker voor vrouwen stelt dit grote problemen en het is daarom zeer zeker mogelijk dat verschillen in (geschatte) lonen tussen mannen en vrouwen aan deze meetfouten zijn toe te schrijven. Gegevens van longitudinale surveys, zoals de National Longitudinal Survey of Youth, laten toe om de reële gegevens over werkervaring met de 'geschatte' gegevens te vergelijken. Tracy L. REGAN en Ronald L. OAXACA, *Work Experience as a Source of Specification Error in Earnings Models: Implications for Gender Wage Decompositions*, IZA Discussion Paper N° 1920 (January 2006) 27 blz., gebruiken drie verschillende datasets om na te gaan welk effect dergelijke meetfouten hebben op de verklaring van de 'gender-wage gap'. Hun analyse wijst niet enkel uit dat gebruik maken van 'potentiële werkervaring' leidt tot overschatting van het effect van werkervaring én van scholing; maar ze toont ook aan dat de klassieke manier waarop men het pro-

bleem van meetfouten probeert op te lossen (via zogeheten Instrumentele Variabelen) in dit geval weinig aarde aan de dijk brengt. "Basically, the problem with instrumenting potential experience (and its square) is that it assumes that the correct model specification requires potential experience but that in a given data set potential experience is measured with error. Thus, instrumenting potential experience would not solve the model misspecification problem. IV applied to potential experience produces biased wage decomposition components in *both* coefficient estimates and in the predicted mean work experience."

En ter afsluiting andermaal iets over het belang van concepten

Van sommige publicaties kan zelfs een erg geïnteresseerde en ietwat geïnformeerde leek met een grote kans op succes voorspellen dat ze een belangrijke invloed zullen uitoefenen op het vakgebied waartoe ze behoren (en misschien zelfs daarbuiten). Een boek dat zonder twijfel tot deze categorie behoort is: Alan MANNING, *Monopsony in Motion. Imperfect Competition in Labor Markets*, Princeton University Press, 2003. Meer zelfs, als het goed en veel gelezen wordt, is de kans groot dat het een grondige wijziging teweegbrengt in de manier waarop economen conventioneel naar de arbeidsmarkt kijken. Kortom, als het enigszins meezit dan bewerkstelligt dit boek en de eruit resulterende stroom van artikelen een aanzet tot een paradigmawissel in de meest Kuhniaanse zin van het woord.

Waar gaat het om?

Arbeidseconomische analyses steunen de dag van vandaag nagenoeg allemaal op een theoretisch model dat de arbeidsmarkt als perfect competitief beschouwt. Hoewel de meeste arbeidseconomen wel weten dat dit model in vele opzichten van de realiteit afwijkt, blijven ze het hanteren. Ze menen immers dat deze afwijkingen niet van dien aard zijn dat ze het veralgemeende gebruik van het perfect competitieve model in diskrediet brengen. In de meeste gevallen kan men de problemen die zich aandienen bij specifieke analyses wel de baas met ad hoc aanpassingen en in geval van nood put men inspiratie uit de modellen voor alternatieve markt-

vormen die men in de meeste handboeken her en der wel aantreft.

Een van deze alternatieve modellen die men in elk goed handboek arbeidseconomie aantreft, gaat door het leven onder de naam 'monopsonie'. Typisch voor een 'monopsonistische' arbeidsmarkt, zeggen deze handboeken, is dat de vraagzijde van de arbeidsmarkt, die men in dit geval erg dikwijls als een regionale arbeidsmarkt voorstelt, bestaat uit slechts één (dominerende) werkgever. Klassiek illustreert men dit specifieke geval meestal met een verwijzing naar de markt van verplegend personeel, waarbij potentiële werknemers voor een baan allemaal terecht moeten bij het enige ziekenhuis in hun regio. Het gevolg van deze situatie is dat de werkgever niet geconfronteerd wordt met werknemers die bij slechte werkomstandigheden of te lage lonen hun toevlucht kunnen zoeken in andere gelijkaardige bedrijven. Anders gezegd, het 'monopsonistische' geval wijkt in één belangrijk aspect af van het standaardmodel waar arbeidseconomen meestal mee werken. Er wordt niet voldaan aan de veronderstelling dat het arbeidsaanbod perfect elastisch is. Of nog anders gezegd: de werkgever beschikt over 'monopoliemacht' en kan de prijszetting op de arbeidsmarkt beïnvloeden. Het belangrijkste gevolg van dit gegeven is dat bedrijven die in een 'monopsonistische' omgeving opereren minder werknemers zullen aanwerven (en dit doen tegen een lager loon) dan bedrijven in een perfect competitieve markt; bovendien zouden 'monopsonistische' bedrijven best nog meer mensen willen aanwerven, vooropgesteld dat men kon blijven aanwerven tegen dezelfde lonen, wat onvermijdelijk een idee van schaarste en tekorten op de arbeidsmarkt doet ontstaan.

Oké, hoor ik al opmerken, maar als dit allemaal toch al in de tekstboeken voorkomt, recycleert het boek van Allan Manning dan niet wat men al wist? Trapt de man geen open deuren in? Is *Monopsony in Motion* voorstellen als een mogelijke aanzet tot een Kuhniaanse paradigmawissel dan niet sterk overdreven? Me dunkt van niet.

Een eerste reden waarom *Monopsony in Motion* belangrijk is, volgt uit de manier waarop de tekstboeken deze alternatieve modellen voorstellen. Manning geeft in zijn boek een overzicht van het aantal bladzijden, soms zelfs van het aantal regels dat in

een grote selectie van standaard gebruikte handboeken arbeidseconomie aan het concept 'monopsonie' wordt gewijd. De conclusie die men uit dit overzicht moet trekken is duidelijk. Men beschouwt (en presenteert) deze modellen voor andere markt vormen als weinig voorkomend of zelfs als curiosa. Het is bijgevolg niet helemaal onbegrijpelijk dat economen bij het schrijven van hun beleidsaanbevelingen nauwelijks in overweging nemen dat hun voorschriften **geen** betrekking zouden hebben op een perfect competitieve markt.

Maar er is een tweede en veel belangrijkere reden om het verschijnen van *Monopsony in Motion* een groot belang toe te schrijven. Manning argumenteert dat de manier waarop men klassiek het begrip 'monopsonie' definieert en illustreert veel te eng is. In de werkelijkheid is het zo dat tal van omstandigheden (bijvoorbeeld gebrek aan informatie over alternatieve tewerkstellingsmogelijkheden) het arbeidsaanbod op specifieke deelmarkten onelastisch kunnen maken, waardoor de werkgever een min of meer uitgebreide vorm van monopolie verwerft en zo macht kan uitoefenen over zijn werknemers. In de inleiding van zijn boek legt Manning uit dat zijn visie op de normale arbeidseconomische gang van zaken (in de Kuhniaanse betekenis van het woord 'normale wetenschap') veranderde toen hij zich realiseerde dat het perfect competitieve model van de arbeidsmarkt in feite impliceert dat een werkgever die zijn lonen slechts een fractie lager legt dan het marktloon al zijn werknemers naar andere bedrijven ziet verdwijnen. Welnu, zegt Manning, dat is duidelijk fout. Situaties die voor het perfect competitieve model in principe niet kunnen (of mogen) voorkomen zijn in de realiteit eerder de regel dan schaarse uitzonderingen.

Het boek illustreert en onderbouwt deze stelling met erg veel verwijzingen naar empirisch onderzoek. Elk hoofdstuk bespreekt voor een specifiek onderzoeksdomein binnen de arbeidseconomie tal van publicaties waarvan de resultaten moeilijk in overeenstemming te brengen zijn met veronderstellingen die volgen uit het perfect competitieve model. Manning toont in tegendeel aan dat ze veel gemakkelijker te begrijpen vallen eens men bereid is de volgende twee (alternatieve) veronderstellingen te aanvaarden: 1. belangrijke vormen van frictie zijn kenmerkend voor arbeidsmarkten (en dus is het arbeidsaanbod voor een individueel bedrijf niet

te beschouwen als perfect elastisch), 2. werkgevers kunnen tot op zekere hoogte een invloed uitoefenen op de lonen (en dus mag men bedrijven niet beschouwen als prijsnemers).

Wie een meer gedetailleerde uitleg wil over het belang van deze alternatieve veronderstellingen, kan terecht bij een hele reeks artikelen die Manning sinds het verschijnen van zijn boek publiceerde: V. BASHKAR, A. MANNING, T. TO, Oligopsony and Monopsonistic Competition to Labour Markets, in: *Journal of Economic Perspectives*, vol. 16 (2002) n° 2, pp. 155-174; Alan MANNING, The real thin theory: monopsony in modern labour markets, in: *Labour Economics*, vol. 10 (2003) pp. 105-131; Alan MANNING, Monopsony and Labour Demand, in: *Cahiers Economiques de Bruxelles*, vol. 48 (2005) n° 1/2, pp. 95-112; Alan MANNING, A Generalised Model of Monopsony, in: *Economic Journal*, vol. 116 (2006) pp. 84-100. (Wie een bespreking wil van een 'non-believer' leest: Peter KUHN, Is Monopsony the Right Way to Model Labor Markets, in: *International Journal of the Economics of Business*, vol. 11 (2004) n° 3, pp. 369-378)

Men kan zich natuurlijk terecht afvragen waarom de gemeenschap van economen niet vroeger tot dit inzicht kwam? Een omstandig antwoord op deze vraag is uiteraard voer voor wetenschapssociologen of historici van het economisch denken, maar enige intuïtieve reflectie hierover kan toch geen kwaad, zeker niet als men wil inschatten welke kans op een vreugdevol onthaal het werk van Manning heeft bij zijn vakgenoten.

Waarom zijn economen in het verleden en tot op de dag van vandaag zo tuk gebleken (en gebleven) op het perfect competitieve model? Wat heeft hen belet om eerder de aantrekkelijkheid van het 'monopsonistische' model te onderkennen?

Naast een te beperkende visie op situaties die men als 'monopsonistisch' kan beschouwen, heeft zeker ook de zweem van partijdigheid die samenhangt met het gebruik van termen als 'macht', 'monopolie' en 'uitbuiting' een rol gespeeld. Economen die zich in eerste plaats definiëren als objectieve waarnemers en zich meestal beperken tot uitspraken over de middelen (en niet over de doelstellingen) hebben wellicht wat argwaan tegenover een model dat het gebruik van dergelijke begrippen bijna on-

vermijdelijk maakt, ook al verliezen deze begrippen in deze context het normatieve gehalte dat ze wél hebben in het dagelijkse taalgebruik.

Maar de meeste weerstand tegen een veralgemeend gebruik van het 'monopsonistische' model komt wellicht voort uit de vrees voor een groot comfortverlies eens men het veilige en vertrouwde domein van het perfect competitieve model verlaat. Terugvallen op de veronderstelling dat alle mogelijke situaties onder de brede noemer van een perfect competitieve markt kunnen worden gevat, maakt het leven van een econoom (zeker ook als hij of zij beleidsadviezen moet formuleren) in twee belangrijke opzichten erg comfortabel – en dan laat ik het aspect 'elegantie' en 'behandelbaarheid' van de geformaliseerde modellen nog buiten beschouwing. Markten (en dus ook de arbeidsmarkt) beschouwen alsof het een perfect competitieve markt is, biedt het voordeel dat men omwille van de theoretische vooronderstellingen zeker weet dat deze markt slechts één evenwicht kent en men weet bovendien dat in dit evenwicht tegelijk ook een sociaal optimum wordt bereikt. In 'monopsonistische' situaties is dat niet het geval. In vergelijking met een perfect competitieve situatie impliceren ze altijd een zeker welvaartsverlies en er is een reële mogelijkheid dat men er geconfronteerd wordt met meerdere (en vanuit welvaartsoogpunt evenwaardige) evenwichtssituaties. Dit betekent dat het uitwerken van beleidsadviezen voor 'monopsonistische' situaties veel minder rechthoekig rechttaan kan gebeuren. Ze vragen (nog) meer om tijdrovend en moeilijk 'evidence-based policy advice' en om afwegingen waarbij extra-economische aspecten een belangrijke rol kunnen spelen. Kortom, als Allan Manning gelijk heeft en 'monopsonistische' situaties zijn eerder regel dan uitzondering dan ziet het er bedenkelijk uit voor wie denkt degelijke beleidsadviezen te kunnen formuleren zonder grondig empirisch onderzoek en enkel op basis van een redenering die men haalt uit een doordeweeks tekstboek.

Een goed voorbeeld vormt de discussie over 'minimulonen'. Vanuit de standaardvisie krijgt men op dit domein een klaar en ondubbelzinnig advies: invoeren of verhogen van het minimumloon zal een negatieve invloed uitoefenen op het volume van de werkgelegenheid. Vandaar dat de bevindingen van Card en Kreuger in hun beruchte *Myth and Meas-*

urement, dat een verhoging van het minimumloon in de Verenigde Staten leidde tot een toename van de werkgelegenheid, zo opzienbarend en controversieel waren. Mannings boek maakt duidelijk dat dit resultaat vanuit het oogpunt van een 'monopsonistisch' model veeleer evident lijkt. Dit voorbeeld is geen alleenstaand iets. In 'Monopsony and the efficiency of labour market interventions, in: *Labour Economics*, vol. 11 (2004) pp. 145-163 toont Manning dat tal van overheidsinterventies die men gewoonlijk beschouwt als 'slecht' (belastingen, minimumlonen, werkloosheidsuitkeringen, opleggen van arbeidscontracten met een maximum aan te presteren uren, ...) in de context van een 'monopsonistische' arbeidsmarkt tot efficiëntieverbetering kunnen leiden. Een belangrijk aspect van deze discussie is trouwens dat beleidsingrepen in dergelijke arbeidsmarkten, in tegenstelling tot hun perfect competitieve tegenhangers, niet noodzakelijk geconfronteerd worden met een trade-off tussen 'efficiency' en 'equity'.

En nog wat wetenschappelijke verbeelding als toemaatje ...

Werknemers – die volgens Marx enkel en alleen in hun levensonderhoud kunnen voorzien door hun

arbeidskracht te verkopen – moeten voor hun jobs onvermijdelijk terecht bij bedrijfsleiders. De bedrijfsleiders als groep hebben dus een monopolie op jobs. Mag men daaruit besluiten dat het huidige arbeidsbestel mag bekeken worden vanuit de metafoor 'monopsonie'? En gaat het dan enkel om een metafoor? Of vertoont de werking van het huidige arbeidsbestel ook in de realiteit kenmerken van een 'monopsonistische' markt? Werven de bedrijfsleiders als geheel daarom minder werknemers aan – en tegen lagere lonen – dan in het geval van een 'echte' perfect competitieve arbeidsmarkt? En wat betekent, in deze zin, een 'echte' perfect competitieve arbeidsmarkt? Welke rol spelen inkomensgaranties, zoals werkloosheidsuitkeringen, in deze kwestie? Vormen zij een tegengewicht voor de 'macht' van de bedrijfsleiders? Versterkt een actief arbeidsmarktbeleid dan het 'monopsonistisch' karakter van ons arbeidsbestel?

Wie subsidieert er een onderzoeksprogramma – of als dat teveel is gevraagd een wedstrijd voor essays – om op deze vragen een (begin van) antwoord te geven?

Walter Van Trier